

(əvvəli ötən sayımızda)

*“Hurri dilində ta-ibira sözü-
nün sumer dilindən alındığı haq-
qında fikirlər mövcuddur. Sumer
dilində Ta-ibira dəmirçi və mis
əridən deməkdir, bu söz hurri di-
lində “əritmək”, “qələbə tökmək”,
“xəlitə” kimi sumer dilində olduğu
kimi oxşar mənalar daşıyır. Ta-
ibira sumer dilində o qədər qə-
dim bir sözdür ki, Sumer tarixi-
nin ilkin dövrünə aid Bad-Tibira
adı da bu addan yaranmışdır.
(Dennis R. Campbell M. 2020,
Səh. 204)*

*Bad-Tibir şəhəri əhalisinin
bir qismi də Uruk və sumer dig-
ər şəhərlərin əhalisi kimi sami-
lərin təzyiqi ilə İkiçayarsından
köçərək şimal ərazilərinə Anado-
lunun cənub və mərkəzi ərazilə-
rində yerləşmişdilər. Həmin şə-
hərlərin əhalisi tibir/tubal, urume
kimi turanlı tayfaların özəyini təş-
kil etmişdilər.*

Gürcüstan ərazisində yerləş-
miş saqarta, barsil və Tiber/iber
tayfaları turanlı tayfalar idilər və
e.q. VI əsrdə Gürcüstanda Kartli-
İberiya dövlətinin əsasını onlar
qoymuşdular.

Dyakonov Tabal adının gürcü-
cə göl anlamındakı “tba” söz-
ündən yarandığı fikrini qəbul et-
mir və qeyd edir ki, Tabalların
ərazisində göl yox idi. O Tabal
adının iber və tiberlər adı ilə əla-
qəsini təsdiq edir. (Dğəkonov İ,
Səh. 1968, 170)

Senkovskinin yazdığına görə
qədim iberiya/iveriya adı bir et-
nonim olaraq izsiz şəkildə silinib
getməmişdir, b-mhərif əvəzlən-
məsinə uyğun olaraq iber sözü
İmer şəklini almış və İberiya İme-
retiya şəklində bu gün də möv-
cuddur. (Senkovski, T 6, 1859,
Səh. 175)

İber-Sibir qədim tayfa birliyi-
nin kökü Sibirə bağlıdır və ərəb
mənbələri bu ərazidə Sibir-İbir
yer adından bəhs edirlər. İber adı-
nın fonetik şəkli olan İmir eponi-
minin kökü turanlı öntürklərə
bağlıdır və german-skandinav
mifologiyasında İmir ilk insandır
və asların düşməni obrazındadır.
Nəhəng və güclü İmiri mübarizə
zamanı Odin və onun qardaşları
tərəfindən öldürülmüşdür.

Gürcüstan ərazisində geniş
yayılmış İmir kişi adı İber adının
fonetik dəyişik formasıdır. Qəri-
bə burasıdır ki, bu ada gürcü kişi
adları arasında rast gəlinmir.

Qədim erməni mənbələrində
Gürcüstanın adı “İver aşxarx” ki-
mi qeyd olunmuşdur. Heç şübhə-
siz ermənilər İver adını yunan
mənbələrindən götürmüşlər.
Sonrakı dövrlərdə ermənilər Gürcü-
stanın adını qısaltılmış şəkildə
“Veratsi” və “Virai” şəklində ifadə

Moşklar idi. Gürcüstandakı Mes-
xet bölgəsi və Gürcüstanın qə-
dim paytaxtı Mtsxet şəhərinin
adı, Mesxeti vilayəti və bir çox
digər toponimlər dəmesex tayfa-
sının adı ilə əlaqədardır. (İstorie
Qruzii, 1962, Səh. 21)

*Gürcü tarixçisi P.İoseliani
Tiflis adının mənasını gürcü di-
lində “isti” anlamında olantiblisö-
zündən yarandığı və keçmişdə
Tiflis yaxınlığında isti bulaqların
olduğu fikrini irəli sürür.*

Yafəsin oğlu Tibar və onun

Ələsgər Siyablı

Dünya tarixinin Turan dövrü

etmişlər. Qədim Gürcüstanı
Farslar “Vrakan/Virkan” adlandı-
rırtdılar, sözün kökü olan Vira İver
adının qısaltılmış şəklidir, son-
dakı “an” isə yer bildirən suffiks-
dir.

Gürcüstan tarixinin fransız
tədqiqatçısı və gürcü salnamələ-

rini araşdıran ilk avropalı alim
Mari Brosse yazır ki, Verhin adı,
Aqbaniya və ya Ağvan adının yu-
nan və ya latın variantıdır. (Mari
Brosset, 1858, Səh. IV-V)

İtalyan tarixçisi Emanuel Ke-
lesia Gürcüstanda mövcud olan
İberiyayı İspan İberlərinin kaloni-
yası hesab edir. (Emanuelle Ce-
lesia. 1863, Səh. 14).

Gürcüstanın tarixində önəmli
rol oynayan tayfalardan biri də
tarixçilərin əksəriyyətinin turanlı
hesab etdikləri Mesexlər və ya

*Tibarlar adlanan törəmələri Kiçik
Asiyada Qara dənizin Cənub-
şərqində məskunlaşmışdılar. Ti-
barlar Bibliyada Tibal və ya Tu-
bal adlanırlar. Əsas peşələri me-
talçılıq olan Tibarlar Finikiyanın
paytaxtı olan Tir və bəzi mənbə-
lərdə adlandığı kimi Tur şəhəri
ilə ticarət edərək orabürünc və
qullar göndərirdilər. Bibliyada və
Assur mətnlərində Mesex və Tu-
bal/Tiber tayfalarının adları həmi-
şə yanaşı çəkilir.*

VIII-IX əsr Uels tarixçisi Nen-

niy “Brittlərin tarixi” adlı əsərində
Tubalı ispanların və italyanların
etnik kökünü təşkil edən iberlərin
əcdadı hesab edir. Yəhudi tarixçi-
si İosif Flaviy Tiberləri İspanların
və italyanların əcdadı hesab edir.

“Bibel Lexikon” adlı Bibliya
sözlüyü əsərində Tbilisi adının
Tubal/Tibir adından və yunan
dilində “us” şəkilçisindən ibarət
olan Tubalus adından ibarət ol-
duğu yazılmışdır.

Sonrakı şərhində P.İoseliani
də Tiflis şəhərin adının Tubal
adından götürüldüyü fikri ilə razı-
laşır. (Platon İoseliani, 1964, Səh.
11)

Onu da qeyd etmək yerinə
düşər ki, Təbriz adı da Tubal/Ti-
ber adından yaranmışdır.

Mesex və ya mosklar tarixçi-

rini turanlılar olduğu aydın şəkildə
ifadə edildiyini və Qoqun bilava-
sitésaklara bağlı olduğunu Bibli-
yada Mesex Yafəsin oğlu və
onun kimi turanlı mənşəyə malik,
Madayın, Qomerin, Maqoqun,
Tubalın, Yavanın və Tirasın qar-
daşdır. Mesexin adı mənbələrdə
həmişə Tubal, yəni Tibirlə yana-
şı çəkilir. Gürcüstanda da Mesex
və Tibir/iberlər Gürcü İber-Kartli
dövlətinin əsasını qoymuşlar.

*Bibliyada peyğəmbər Ezekil
Mesexi və Tubalı Qoqla, yəni
saklarla əlaqələndirir və Qoqu-
Göq/Göy xaqanı Mesex və Tubal
xalqlarının böyük knyazı adlandı-
rır. Mesexin və Tubalın İkiçaya-
rası əraziyə qaranlıqlar ölkəsi-
ndən, yəni Şimaldan gəldikləri fik-
ri irəli sürülür*

*Bir çox müəlliflər Mesex və
ya Mesek tayfasının Moskva şə-
hərinin də əsasını qoyduqları
haqqında fikir yürüdülər.*

Kiçik Asiya yaylasının şə-
rqində və şimal şərq hissəsində
Turanlılar məskunlaşmışdılar.
Klassik müəlliflər onların qalıqla-

rını Moşe (Meşex) və Tubal (Te-
bel) adlandırdılar. Assuriya mixi
yazı lövhələrində onların adları
Muskai və Tuplai şəklində və
paytaxtları Mazakanın adı e.q.
XII-VII yüzilliklər arasında Xap-
padokiya düzənliyinin sakinləri
kimi hər zaman yanaşı qeyd olu-
nur. Mixi yazılarda Mesexlərin
krallarının adları Turan mənşəli-
dir. İosif Flavinin yazdığına gö-
rə onları sonradan xappadokiya-
lılar bu regiondan şimala, Gürcü-
stan tərəfə qovmuş və ordan
da onlar Qara dənizin şimal sa-
hillərinə və Rusiyanın cənub
ərazilərinə yayılmışlar. Moskavi
və ya Moskova şəhərinin adı on-
lardan qalan yer adıdır. Qədim
müəlliflər onları Turanlı iskitlər
adlandırdılar. Maks Müller qədim
Gürcüstanın və digər Qafqaz
xalqlarının dialektlərini Turan dil
ailəsinin görkəmli, ancaq pozul-
muş ləhcələri hesab edir. Nəzə-
rə almaq lazımdır ki, Yafəsdən
törəyən irq Turanlılardan ibarət
olmuşdur. (Smith Philip. 1888,
Səh. 420)

*Alman tarixçisi keşiş V. Krü-
qer Mesexi turanlı tayfalar olan
Massaget, tatar, alanlarla eyni-
ləşdirir. Müəlliflərin böyük əksə-
riyyəti Mesexlərin vətəninin Kiçik
Asiyada indiki Türkiyədə olduğu-
na həmfikirdirlər. Tarixçi və ar-
xeoloq Morris Jastrov Mesexlərin
Xorsabad mətnlərində və Sarqo-
nun annallarında adları Muşki ki-
mi qeyd olunan xalqla eyni ol-
duqlarını qeyd edir. (W Krücker.
1837, Səh. 35)*

*“Kartlis Tsoxreba” adlı gürcü
səlnaməsində yazıldığına görə
ilk gürcü kralı Parnavaz mesexlə-
rin “mamasaqəli” tayfasına mən-
subdur. Arrian Pavavazın sak
mənsəli olduğunu yazır.*

*Mamasakillər Gürcüstanda
hakimiyyətdə olan turanlı hökm-
rən sülalə olub etnik mənşə baxı-
mından Ön Asiyanın qədim Me-
seq/Mesex turanlı boyuna mən-
sub idilər. Metsxeti yer adı da
Mesexlərin məskunlaşdığı ərazi
olaraq onların adından yaranmış-
dır...*

(ardı gələn sayımızda)